

Hrvatska

Srbija i Crna Gora

Bosna i Hercegovina

**INFOSERVIS ZA PROMOCIJU SURADNJE I RAZUMIJEVANJA
REGIONALNE PARALELE**

09. 02. 2006.

broj 4

TEMA BROJA:

RELIGIJA I NOVA DRUŠTVENA STVARNOST

Od prigušene i potisnute društvene snage religija, u procesu tranzicijskih promjena u državama bivše Jugoslavije koje su bitno obilježene uspostavom nacionalističkih strategija i njihovim sukobima, postaje jedna od ključnih faktora uspostave i oblikovanja novih društvenih realnosti. Vjerske zajednice i njihove institucije postaju sve dominantniji i sve utjecajniji faktori javnog života. Doprinosi li ta nova realnost razvoju demokratizacije i toleranciji ovih društava ili je pak koč i guraju van suvremenih tokova, europskog razvoja i modernizacije, mišljenja su često podijeljena. Međutim, gotovo opća suglasnost vlada u procjeni da je trenutno moć vjerskih institucija jedna od najznačajnijih društvenih poluga. Na čemu počiva ta njihova moć i kako je koriste, kakav je odnos religijskih i društvenih institucija ili još konkretnije - crkve i politike - i kakve posljedice ti odnosi imaju u funkcioniranju ovih društava, tema je ovog broja.

Korištenje i objavljivanje svih tekstova iz ovoga biltena u cijelosti ili dijelovima slobodno je uz navođenje izvora.

Tekstovi su dati u svojim izvornim jezičnim varijantama, a prilikom njihova objavljivanja slobodno je prilagođavanje jezičnim standardima sredine u kojima se objavljuju.

STINA novinska agencija
tel/fax: 385/21/321-421; 488-945
stina@zamir.net

Novosadska novinarska škola
tel/fax: 381/21/424-246; 424-164
mediaplan@medipalan.ba

Institut Media Plan
tel/fax: 387/33/613-779; 717-840

I Bosna i Hercegovina

1. Etnonacionalizam i kler u post-dejtonskoj BiH

SEKULARIZAM NEMA ALTERNATIVU

Dušan Babić

Zalaganje za sekularnom državom nipošto ne znači povratak na državni ateizam i slične forme državne organizacije. Jednostavno, sekularizam sa elementima laiciteta francuska tradicije, predstavlja formulu najprimjereniju bh. specifičnoj konstituciji i konstelaciji.

2.

TRANZICIJSKO POZICIONIRANJE

Mirsad Bajtarević

“Crkve i vjerske zajednice u BiH uglavnom se bave svojim problemima, nastoje povratiti davno konfiskovanu imovinu i održati organizaciju i funkcioniranje. Ovdašnje religije, koje su doduše puno učinile u humanitarnom dijelu u okviru Merhameta, Caritasa i Dobrotvora, nisu učinile potrebno da bi se što više organiziranih osoba, ali i pojedinaca vjernika zalagalo za opće, univerzalne i globalnih vrijednosti. Oni još uvijek govore samo o pravima pripadnika svoje religije i svoje vjerske zajednice “ – kaže Fra Marko Oršolić, navodeći da bi neki pozitivni uticaj bio veći kada bi se svi uistinu angažirali i stvarali nevladine organizacije koje se bore za ljudska prava, prava žena i djeteta, te za proširivanje ljudskih sloboda.

II Hrvatska

1. Intervju sa sociologom religije i profesorom emeritusom Sveučilišta u Splitu dr. Srđanom Vrcanom

RELIGIJSKE PROMJENE VIŠE SU POLITIČKI NEGO VJERSKI UVJETOVANE

Stojan Obradović

Konfesionalnu i religijsku situaciju suvremenog hrvatskog društva obilježavaju u posljednjih deceniju - dvije snažne promjene. Nažalost te promjene nisu nastupile kao posljedice dominantno vjerskih i slobodno izabranih ponuda već pod izravnim i odlučujućim utjecajem politike. To znači da su bile politički poželjne, djelom programirane pa zatim i politički i iznuđene. U Hrvatskoj je (a gotovo identično u Srbiji) u devedesetim godinama došlo do izrazite političke instrumentalizacije religije na fonu radikalnog nacionalizma a to znači da su se vladajući hrvatski nacionalizam i hrvatsko katoličanstvo međusobno prožimali i jačali što je dominantno obilježilo i religijsku obnovu u hrvatskom društvu.

2.

MANASTIR NIJE SAMO STAN

Goran Vežić

Hrvatska politika i katolička crkva u Hrvatskoj su slične - dok njihovi vrhovi poput predsjednika ili premijera, odnosno kardinala i nadbiskupa, deklarativno zagovaraju uspostavljanje komunikacija i suradnje između većinskog i manjinskog naroda, većinske i manjinskih vjerskih zajednica, do tad se takove inicijative tope na nižim razinama. Tako se u Imotskoj krajini lokalne vlasti suprostavljaju gradnji pravoslavnog manastira premda država - koja je izdala lokacijsku dozvolu - nema ništa protiv toga.

III Srbija i Crna Gora

1.

KLERIKALIZAM U SRBIJI

Miroslav Keveždi

Klerikalizam znači vladavinu crkve nad državom, a to je u Srbiji daleko od političke stvarnosti. Retko ko se poziva na Boga, retko ko veruje, kao što veruje duboki vernik, da sve što se dešava u svetu proizilazi iz Boga. Nijedan naš političar se na tako nešto ne poziva. Doduše, potpunog klerikalnog sistema, praktično, nema nigde u svetu. Ali, mi uvek možemo da napravimo neko čudo i da napravimo klerikalni sistem *sui generis*, koji je samo naš, nacionalan, patriotski.

Druga vrsta klerikalizacije, koju neki teoretičari nazivaju "horizontalnom klerikalizacijom", u Srbiji uzima toliko maha da se može govoriti o ozbiljnom društvenom problemu: političari su dopustili da crkva postane isključivo politička snaga, koja ima ulogu vrhovnog ideološkog arbitra.

Većina stručnjaka se slaže da klerikalizacije u klasičnom smislu danas u Srbiji nema. Međutim, u godinama kada se rešava problem statusa Kosova i opstanka zajedničke države Srbije i Crne Gore, evidentno je nastojanje da se u Srbiji pronađe integrativni element za društveni sistem koji se raspada. Taj element za Srbe bi trebalo da bude Srpska pravoslavna crkva.

2. O pravnom regulisanju verskog područja u Srbiji

VERA BEZ ZAKONA

Miroslav Keveždi

Ako se stanje u Srbiji ceni prema stepenu ostvarivanja prava na slobodu veroispovesti, kao jednog od osnovnih ljudskih prava, može se reći da ona nije dorasla svom članstvu u Savetu Evrope, pa tako ni članstvu u Evropskoj uniji, kojoj inače nominalno teži. Nedemokratsko i diskriminatorno postavljanje vlasti prema konfesionalnoj raznolikosti Srbije, uz privilegovanje pojedinih verskih zajednica, a još češće privilegovanje samo većinske Srpske pravoslavne crkve, pokazuje da Srbije tako, verovatno, nije dorasla ni pravdi i miru, koji su joj inače preko potrebni.

Godine 2004. Ministarstvo za vere Republike Srbije sačinilo je Prednacrt zakona o verskoj slobodi, crkvama, verskim zajednicama i verskim udruženjima. Posle toga ređali su se prednacrti, ali zakon još nije usvojen. Ono što karakteriše sve verzije dosadašnjih prednacrti, jeste izdvajanje sedam „tradicionalnih“ verskih zajednica, koje su stavljene u povlašćeniji položaj od ostalih. Jednim od stavova pokušava se uvođenje posebnog statusa za Srpsku pravoslavnu crkvu, njenim proglašavanjem za "prvu među jednakima".

Treba se nadati da će to važno područje uskoro biti pravno regulisano i da će onda prestati diskriminisanje verskih zajednica na državnom nivou i na nivou svakodnevnog života.

IV English Summary

I Bosna i Hercegovina

1. Etnonacionalizam i kler u post-dejtonskoj BiH

SEKULARIZAM NEMA ALTERNATIVU

Dušan Babić

Nakon euforije sekularizma i kraja religije – u istom smislu i kontekstu kao i kod lansiranja teze o kraju istorije (Fukujama) - već od sredine osamdesetih godina prošlog vijeka uočljivi su pokreti i trendovi koji sugerišu povratak religije na političku scenu. I to na velika vrata.

O tom fenomenu je francuski filozof Gilles Kepel pisao u svojoj znamenitoj knjizi intrigantnog i provokativnog naslova "Osveta Boga" ("La Revenche de Dieu"). Poenta istraživanja je kritika Moderne i modernizma, posebno političke refleksije ekspanzije religije.

Obrađujući gibanja i promjene u sve tri abrahamske religije – judaizam, hrišćanstvo i islam – Kepel prvi uvodi sintagmu „religijski fundamentalizam“, koja se ne redukuje isključivo na islam, kako je bila raširena praksa među zapadnim naučnicima, istraživačima, intelektualcima, političarima, te posebno korištena u uticajnim medijima.

Povratak religije imao je negativne implikacije u tzv. zemljama u tranziciji, gdje su bivši represivni sistemi ili gušili, ili marginalizovali religiju i vjerska osjećanja stanovništva.

U zemljama, često definisanim kao predmodernim i pretpolitičkim društvima, kao što je ovaj prostor, na scenu dolazi etnonacionalizam u tijesnoj sprezi s klerom.

Bez obzira na brojna osporavanja, u Bosni i Hercegovini se tokom vijekova iskristalisao i uhvatio korijena multikulturalizam, naročito u kontekstu teze o bogatstvu u zajedništvu. Međutim, ratovi na prostoru bivše Jugoslavije 1991. – 1995, te specifičan položaj njene nekad središnje republike, počeli su najprije nagrizati, a potom i rastakati taj prepoznatljiv brend bh. multikulturalizma.

Monokulturalizam vs. multikulturalizma

Tom poražavajućem trendu je lavovski kumovao agresivni politički klerikalizam, u tijesnoj sprezi s politikom. Kao rezultat smo dobili posvemašnju fragmentaciju društva, izražene partikularizme, animozitete, netoleranciju, ksenofobiju. Umjesto nekad čuveno „multi“ izranja tjeskobno i zlokobno „mono“ kao simulacija nekakvog para-kulturalizma.

Nažalost, monokulturalizam je realnost post-Dejtonske BiH. Na javnoj, društvenoj, političkoj, kulturnoj, obrazovnoj, naučnoj i drugoj sceni, dominantne su simplifikacije svih aspekata života.

Pucanje BiH po etničkim šavovima nužno je vodilo i njenom geo-strateškom redukcionizmu i zloupotrebama sastavnica „Bosna“ i „Hercegovina“. Nekad raširena upotreba odrednice „Bosna“ u praktičnom radno-kolokvijalnom žargonu, kao jezički racionalizam, sve više poprima negativne političke konotacije, u kontekstu navodnih težnji njenog „temeljnog naroda“ ka unitarnoj državi.

Nema više nikakve sumnje kako nesrećna etničko-nacionalno-vjerska simbioza postaje ono referentno mjesto bh. stvarnosti. U javnom i političkom diskursu sve se više govori o životu „jednih pored drugih“, što je eufemizam za toleranciju i posredno priznanje kako je bh. model multikulturalizma zapravo jedna isprazna mantra. Da su na djelu tiha segregacija i aparthejd govore sve sfere života – osim politike! Zvuči paradoksalno, ali podvojenost je najmanje uočljiva u politici, ali iz vrlo praktičnih i racionalnih razloga – ostanak na vlasti po svaku cijenu.

Uprkos brojnih apela, iznutra i izvana, za normalnom i racionalnom državom, što upućuje na političku ravan problema, ipak ključ rješenja bh. kvadrature kruga je eminentno kulturološke prirode, upravo na fonu zloupotrebe religije. Umjesto da afirmišu prožimanje tri abrahamske tradicije, ovdašnji vjerski prvaci otvoreno huškaju narode jedne protiv drugih. Jedna makar ovlašna analiza medija će to nedvosmisleno potvrditi.

Ovaj neželjen politički i socio-kulturni trend pothranjuje globalizam neoliberalne inspiracije, instalisanjem novih društvenih vrijednosti i kodova u formi meta narativa i metagovora.

U središtu je sintagma „pravna država“, podupirana brojnim izvedenicama i derivativima – demokratija, ljudska prava, slobodni mediji, vjerska tolerancija i dr. Sve to počiva na postulatima

zapadne civilizacije koji se agresivno nameću kao univerzalne i planetarne vrijednosti. Praktičan izraz takve politike je izvoz demokratije putem oružja.

U suštini, na djelu je duh neutaženog korporativizma koji slama sve iskonske matrice određenog prostora, bez obzira na njegove tipičnosti i posebnosti, kao autentične vrijednosti. Danas biva sve jasnije kako BiH zapravo nije bila ni svjesna vrijednosti njenog multikulturalizma makar i nekonceptualne forme. Inercija posthladnoratovske Evrope u prvom redu, omogućila je nestanak bh. multikulturalne paradigme.

Taj multikulturalizam bh. arome i brenda, agresivna religioznost u formi političkog klerikalizma, beznadežno rastače vraćajući društvo u pretpolitičko i predmodernu stanje, koje karakteriše opšta konfuzija i pometenost, zbrka pojmova, istorijskih definicija i falsifikata, mitomanija i stereotipa, naopakog čitanja i kvazi-interpretacija.

Sekularizam nema alternativu

Šta je alternativa? I(li), da li je BiH moguća?

Bez obzira na sve mane i ograničenja, sekularizam u bh. uslovima - nema alternativu. Na nedavnoj sesiji Kruga 99 u Sarajevu, ambasador Republike Austrije u BiH, na pitanje prisutnih, kako komentariše izražen interes klera za ustavne promjene u zemlji, odgovorio je kratko: „I to je demokratija“. Možda, za austrijske prilike. Za post-Dejtonsku BiH, definitivno – ne!

Indikativno je i pozitivno, što je u svojoj prvoj enciklici znakovitog naslova „Bog je ljubav“ (Deus Caritas Est), papa Benedikt XVI decidno rekao kako se Crkva neće baviti državnim poslovima, što predstavlja reafirmaciju slova i duha Drugog vatikanskog koncila (1965.). Drugo je pitanje praktično ponašanje, naročito lokalnog klera, posebno unutar Rimokatoličke crkve, s obzirom na njeno hijerarhijsko ustrojstvo.

U božičnoj poslanici kardinal Bozanić, u nekim medijima već nazvan „Marks s Kaptola“, iznova govori o grijehu struktura, posebno u kontekstu socijalne pravde. Taj njegov pledoaje korespondira s duhom latinoameričke teologije oslobođenja, čemu se Vatikan doskora oštro suprotstavljao. Ima, međutim, indicija da će se kurs i na tom planu izmijeniti pod pontifikatom novog pape.

Na nedavnom samitu Organizacije islamske konferencije, usvojena je deklaracija kako će umma odgovoriti izazovima novog milenija. Poenta je izlazak iz „mraka neznanja, opresije i tiranije, težnja ka pravdi i miroljubivoj koegzistenciji“. Sasvim korektno i obećavajuće.

Brojni zapadni analitičari su zamjerali što deklaracija uopšte ne spominje odrednicu „demokratija“, pri čemu se prenebregava, kako ta izlizana riječ nema odgovarajuće značenje u drugim velikim i malim jezicima. Osim toga, istovremeno se prenebregava kako je ta odrednica danas nedopustivo razvodnjene konotacije.

Pravoslavlje u Rusiji poprima obilježja državne religije, što šalje loše signale ostalim narodima ove po teritoriji najveće zemlje u svijetu.

Ovaj kratak izlet u svijet, bio je nužan jer sva ta gibanja imaju određene pozitivne ili negativne refleksije u post-Dejtonskoj BiH. Ne treba ni isticati, koliko su snažne rezonance ovdje na politička stanja i kretanja u našem neposrednom susjedstvu.

Na kraju, zalaganje za sekularnom državom, nipošto ne znači povratak na državni ateizam i slične forme državne organizacije. Jednostavno, sekularizam sa elementima laiciteta francuska tradicije, predstavlja formulu najprimjereniju bh. specifičnoj konstituciji i konstelaciji.

2. Stavovi iz baze

TRANZICIJSKO POZICIONIRANJE

Mirsad Bajtarević

“Crkve i vjerske zajednice u BiH uglavnom se bave svojim problemima, nastoje povratiti davno konfiskovanu imovinu i održati organizaciju i funkcioniranje. Ovdašnje religije, koje su doduše puno učinile u humanitarnom dijelu u okviru Merhameta, Caritasa i Dobrotvora, nisu učinile potrebno da bi se što više organiziranih osoba, ali i pojedinaca vjernika zalagalo za opće, univerzalne i globalnih vrijednosti. Oni još uvijek govore samo o pravima pripadnika svoje religije i

svoje vjerske zajednice “ – kaže Fra Marko Oršolić, navodeći da bi neki pozitivni uticaj bio veći kada bi se svi uistinu angažirali i stvarali nevladine organizacije koje se bore za ljudska prava, prava žena i djeteta, te za proširivanje ljudskih sloboda.

Oršolić navodi da su pojedine organizacije u okviru crkava i vjerskih zajednica, ipak uspjele da se izdvoje po svom djelovanju u zaštiti prava. “To je međuvjerska služba ‘Oči u oči’ koju je pokrenuo fra Ivo Marković, internacionalni multireligijski interkulturalni centar organizovan od strane osoba iz judeizma, kršćanstva i islama. Od 1997. godine postoji i Međureligijsko vijeće za saradnju koje čine vjerski poglavari, koje je još uvijek ostalo na nivou deklaracije i koje još nije ušlo u prave i ozbiljne programe.”

Pravno djelovanje pripadnika vjerskih zajednica definisano je, uz ostale, Zakonom o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini. U zakonu koji je objavljen u službenim novinama 9. marta 2004. godine, izneđu ostalog se navodi, da “Crkve i vjerske zajednice u propovijedanju vjere i drugim djelovanjem ne smiju širiti netrpeljivost i predrasude prema drugim crkvama i vjerskim zajednicama i njihovim vjernicima ili građanima bez vjerskog opredjeljenja ili ih onemogućavati u slobodnom javnom očitovanju vjere ili drugog uvjerenja“. Crkve i vjerske zajednice također ne smiju “djelovati svojem sadržajem i načinom obavljanja vjerskih obreda i drugih očitovanja vjere koji su protivni pravnom poretku, javnoj sigurnosti, moralu ili štetu života i zdravlja, odnosno na štetu i sloboda drugih”.

Mnogo se očekivalo od Međureligijskog vijeća za saradnju u procesu pomirenja, stvaranju istinske vrijednosti i nove društvene realnosti. Međureligijsko vijeće koje čine poglavari rimokatoličke i pravoslavne crkve, islamske zajednice i jevrejske zajednice, radilo je na izradi pomenutog zakona, ali je kasnije zbog suprotnih stavova pojedinih članova, rad vijeća praktično ugašen.

Fra Marko Oršolić kaže da se pomenuti poglavari pojave ponekad formalno na televiziji i pokušavaju da ljudima uliju tračak nade za boljim i sigurnim životom i nacionalnom i vjerskom harmonijom u BiH. “Međutim, međureligijsko vijeće uglavnom se ne suprostavlja zagriženim nacionalistima. Naprotiv, pojedini nacionalisti nalaze zaštitu ispod njihovih skuta, tako da tu ne treba biti previše optimista” – zaključuje fra Marko Oršolić.

Međureligijsko vijeće je div na staklenim nogama zbog različitih političkih interesa i potreba, kaže Kanonik Vrhbosanske nadbiskupije monsinjor Mato Zovkić. “Bošnjački narod i vjerski predstavnici u Međureligijskom vijeću hoće da se najprije uredi država, da bi bila jaka i da se sve drugo rješava kasnije. Pravoslavni velikodostojnici, kao i katolički, kažu najprije pravda, garancije i mehanizmi zaštite, pa onda razgovori o državi. Najgore je što naši političari i predstavnici međunarodne zajednice misle da Međureligijsko vijeće treba odrađivati ono što politika ne može. To nije njegova zadaća. Dakle, uprkos vrlo skromnim rezultatima, Vijeće smatram potrebnim i podržavam ga svim srcem, jer možemo ići naprijed samo sporo ili nikako. Ko hoće brze rezultate, bombardira religijsko vijeće, jer jednostavno, treba vremena”.

Zovkić navodi da je uticaj katoličke crkve i Vrhbosanske nadbiskupije na društvenu realnost ograničen, jer se uglavnom sve svodi na borbu za preživljavanje. “Vrhbosanska nadbiskupija se prostire na na oba entiteta. U Republiku Srpsku nisu se vratili protjerani, a najdrastičniji primjer je derventska dekanat koji je imao 14 župa i 48 000 katolika, a sada ih je oko 2 000, uglavnom starijih. Mi najprije tražimo u zakonskim okvirima garanciju da ćemo sa svojim institucijama i vjernicima preživjeti. A onda preko sistema katoličke škole u kojima imamo oko 4500 učenika i preko 300 djelatnika pokušavamo odgojiti građane koji su evropljani, univerzalni i koji poštuju svoje i tuđe korijene “ – kaže Zovkić

U konstruktivnom smislu crkve i vjerske zajednice, među kojima i pravoslavna crkva, nemaju posebnog uticaja u sadašnjem bosanskohercegovačkom društvu i u postojećoj konstalaciji odnosa – smatra paroh sarajevski Vanja Jovanović. “Šta više, mišljena sam da društvo ima jedan ignorantski osjećaj kada je u pitanju ckva – ma kako to sada grubo zvučalo. Mislim da crkva nema onaj položaj koji bi trebalo da ima u jednom demokratskom društvu kao što je to na zapadu”.

Profesor na fakultetu islamskih nauka u Sarajevu Ahmet Alibašić kaže da je važno razlučiti uticaj crkve i vjerskih zajednice od uticaja vjere, jer tek kada se ovo razluči vidi se da je taj uticaj danas izraženiji nego do prije 1990. godine.

“Smatram da vjerske zajednice još uvijek nisu kadrovski i institucionalno spremne za novu društvenu ulogu, jer su dugo na ovim prostorima sistematski potiskivane iz društva, a danas trebaju da se vrate, što baš nije lako. Nije ni društvo uvijek spremno da ih prihvati kao jednog od aktera. Mislim, također, da bi uloga crkava i vjerskih zajednica mogla biti jako pozitivna u odnosu

na doprinos stvaranju pluralnog i demokratskog društva. Tu leži jedan ogroman potencijal, pitanje je samo kako ga iskoristiti” – navodi profesor Alibašić

Predstavnik jevrejske zajednice u Sarajevu Moric Albahari kaže da svako ko slijedi prošlost zna da su religije svugdje u svijetu učinile mnoga zla, ne zato što postulati religije tako govore, već što ih vladari iskorištavaju tako da se oni razvrstavaju jedni od drugih i ubijaju pod znacima nekog božanstva.

“I moja religija u prapovijesti je napisala prvi poklič: oko za oko zub za zub. Iza toga hrišćanstvo za krst časni i slobodu svetu. Pa onda islam sveti rat džihad. To su plemenite riječi ali su vlastodršci te riječi iskoristili u ratne poklike. Međureligijsko vijeće za saradnju napravilo je divnu deklaraciju o zajedničkom življenju. Ja, međutim, zamjeram što je ta deklaracija ostala samo slovo na papiru. Nikada nismo čuli da se u jednoj pravoslavnoj crkvi, džamiji, sinagogi ili katoličkoj crkvi govori o toj deklaraciji – nikad! Vaz, propovijedi i poruke su stereotipni od prije 2000 hiljade godina. Mislim da religija, ukoliko zaboravi prošlost i počne govoriti o suživotu, mogla bi ovdje učiniti mnogo. Da mladu generaciju obuči i usmjeri na pravi put. U BiH su se komšije dobro sporazumijevale i čuvale jedni druge, a danas smo svi podložni uticajima stranih religijskih pravaca. Zaboravili smo svoje vrijednosti i svoje komšijske odnose” – kaže Albahari.

Sociolog i psiholog iz Banjaluke Srđan Puhalo smatra da je uticaj crkava i vjerskih zajednica u društvu veliki, što se može vidjeti prema broju onih koji se deklariraju kao vjernici.

“Koliko vjerski poglavari utiču na društvo posebno je pitanje. Prema definiciji crkva je konzervativna ustanova i kao takva trudi se da takvo stanje “betonira” ili da prilagodi svojim potrebama. Da li je želja crkvenih i vjerskih poglavara da BiH uđe u Evropu - deklarativno svi će reći DA! Ali, da li želimo da uzmemo sve one vrijednosti koje su karakteristične za zapadnu Evropu, to je pitanje gdje od njih nećemo dobiti precizan odgovor, odnosno neće prihvatiti sve. Taj individualizam koji je karakterističan za vrijednosti zapadne Evrope i Amerike u našim religijama neće naići na odobravanje, jer kod nas religija prije svega služi za očuvanje nacionalnog identiteta i razlikovanja od drugih” – tvrdi Puhalo.

Ministar civilnih poslova BiH Safet Halilović kaže da religije, crkve i vjerske zajednice imaju veliki značaj naročito u odgoju, ali da isto tako mogu biti i zloupotrijebljene. “U socijalnim, društvenim, etničkim, kulturološkim i međudržavnim konfliktima religije su često zloupotrijebljene. Prema tome, tu treba biti oprezan, kada je riječ o odnosu religije i društva. Sve što religija širi pozitivno treba podržati, ali zloupotrebu nikako. Mislim da im nije mjesto u dnevnoj politici i dnevnim zloupotrebama u društvu. Religije trebaju da zadrže etičku, moralnu i odgojnu ulogu širenja univerzalnih vrijednosti i duhovnosti u društvu“.

Nevladina organizacija Centar za promociju civilnog društva u okviru svog djelovanja pokrenuo je inicijativu pod nazivom GROZD – građansko organizovanje za demokartiju kojim se želi što više građana uključiti u javni život i borbu za veću odgovornost predstavnika vlasti. Projekat asistent Milan Mrđa kaže da ovaj projekat ima puno podudarnosti sa idejom stvaranja nove stvarnosti u BiH. “Mi se nadamo da ćemo tokom realizacije ovog našeg programa imati priliku da sarađujemo sa predstavnicima svih vjerskih zajednica u BiH budući da radimo na promociji istih vrijednosti. Kada se govori o uticaju vjerskih zajednica u društvu, mislim da su one sastavni dio nevladineg sektora. Nadam se da ćemo u toku realizacije projekta uspjeti ostvariti saradnju s crkvama i vjerskim zajednicama, jer do sada nismo ostvarili saradnju kakvu smo mogli postići”- kaže Mrđa.

II Hrvatska

1. Intervju sa sociologom religije i profesorom emeritusom Sveučilišta u Splitu dr. Srđanom Vrcanom

RELIGIJSKE PROMJENE VIŠE SU POLITIČKI NEGO VJERSKI UVJETOVANE

Stojan Obradović

Što danas dominantno karakterizira religijsku situaciju u Hrvatskoj?

- Odgovorio bih preformulirajući to pitanje u dva odvojena, ali međusobno povezana pitanja. Prvo, u pitanje što u konfesionalnom pogledu danas karakterizira Hrvatsku, i drugo u pitanje što je danas preovladajuće obilježje hrvatske religijske situacije.

Dakle , kakva je konfesionalna mapa Hrvatske?

- Na temelju tvrdih činjenica možemo konstatirati da Hrvatsku karakteriziraju promjene u konfesionalnoj mapi.

Ponajprije, to znači da je Hrvatsku doživjela u posljednje desetljeće ili dva desetljeća niz dubokih promjena u svojoj konfesionalnoj mapi općenito, kao i nekih njezinih dijelova i lokaliteta s obzirom na konfesionalnu pripadnost svojeg stanovništva. Ta promjena se prije svega očituje tako što se Hrvatska u posljednja dva desetljeća od višestoljene pluri-konfesionalne zemlje danas pretvorila praktično u jednu mono-konfesionalnu gotovo posve katoličku zemlju. Dakako, Hrvatska je bila povijesno zemlja s katoličkom većinom, ali i stoljećima i zemlja sa značajnom pravoslavnom komponentom u svom stanovništvu. Ta promjena se očituje tako da se prisutnost pravoslavlja u Hrvatskoj reducirala na jednu samo marginalnu konfesionalnu skupinu, i to do te mjere da je srpsko- pravoslavna komponenta u konfesionalnom životu Hrvatske gotovo nestala. Naime, udio pravoslavaca u ukupnom stanovništvu Hrvatske pao je od 18,9 posto prema podacima iz popisa stanovništva iz 1931. preračunatim od teritorija tadašnje dvije banovine na teritorij današnje republike Hrvatske (Žerjavić) na 4,42 posto prema podacima iz popisa iz 2001. (što bi značilo da je svaki peti stanovnik na teritoriji današnje Hrvatske 1931. godine bio pravoslavni vjernik, dok je 2001. to tek svaki 22 stanovnik. Ta promjena je još izrazitija kad se uzmu u obzir neki drugi podaci, jer prema nalazima nekih iskustvenih istraživanja postotak pravoslavnih vjernika je pao na samo 2 posto ili ,dapače, i na 0,91 posto onih koji su se izjasnili da su pravoslavni vjernici Srpske Pravoslavne Crkve i srpskog pravoslavlja, prema podacima iz službenog popisa stanovništva Hrvatske iz 2001. A to znači da je došlo do pada u apsolutnim brojevima od 647.130 pravoslavaca zabilježenih u stanovništvu Hrvatske u 1931. godini na 581.663 zabilježenih u popisu iz 1991. te do današnjih 195.969 zabilježenih u popisu iz 2001. I dalje, to znači da se broj pravoslavnih u Hrvatskoj smanjio od 1931. za 451.161 vjernika to jest više se nego prepолоvio, dok je istodobno broj katolika porastao od 2,720.680 u 1931. na 3,897.332 u 2001. tj. povećao se za 1,176.652 osoba.

MONO-KONFESIONALNOST

Kako su se promjene u konfesionalnoj mapi očitovale kada je u pitanju katolička većina?

- Ta promjena u konfesionalnoj mapi Hrvatske očitovala se i tako da je hrvatsko katoličanstvo doživjelo svoju izrazitu teritorijalnu homogenizaciju tako da danas nema više praktično nijedne općine s pravoslavnom većinom od onih takvih 12 predratnih velikih općina kao što nema više ni 7 takvih velikih predratnih općina u kojima je pravoslavno stanovništvo 1991. godine tvorilo od 42 do 30 posto ukupnog stanovništva. I ta promjena se nije dogodila samo u prostoru tzv. srpske Krajine nego i u velikim gradovima pod stalnom kontrolom hrvatske vladi. Tako je za ilustraciju postotak pravoslavnih u Zagrebu pao od 4,2 posto u 1991. na 2,01 posto u 2001. ili od 39.005 pravoslavnih vjernika, zabilježenih popisom iz 1991, na 15.634 registriranih popisom iz 2001. Ta promjena se očitovala i na čisto simboličkoj razini u sustavnim nastojanjima katoličke crkve da izgradnjom novih vjerskih objekata i novog vjerskog znakovlja pokaže i simboličko posjedovanje i zaposjedanje određenih teritorija, ali i u teškoćama koje općinske vlasti stvaraju legitimnim zahtjevima pravoslavne crkve da im se odobri izgradnja njihovih novih crkvenih objekata (najnoviji primjer Imotski i Makarska).

Na kraju treba kazati da se dogodila i značajna konfesionalna relokacija Hrvatske u široj konfesionalnoj mapi ovih dijelova Europe. Stoljećima je, naime, linija koja je razdvajala lokalitete s katoličkom većinom od lokaliteta i područja s pravoslavnom većinom stanovnika djelomice išla unutar okvira hrvatskog teritorija. U tom smislu Hrvatska je bila jedan od europskih prostora susreta, ali i razgraničenja svijeta katoličanstva sa svijetom pravoslavlja. To Hrvatska danas više nije. Linija koja sada odvaja lokalitete i uža područja s katoličkom većinom stanovništva od lokaliteta i užih područja s pravoslavnom većinom pomakla se kilometrima na istok.

Što je uvjetovalo te promjene?

- Za sve spomenute promjene je karakteristično da nisu nastupile kao posljedice masovne konverzije na temelju slobodnih i od svake prisile očišćenih odluka pojedinaca kao vjernika u sferi

tzv. civilnog društva ili funkcioniranja ponude i potražnje za religijskim dobrima i uslugama u sferi specifičnog danas posve otvorenog i sada konačno slobodnog tržišta religijskom 'robom', nego pod izravnim i odlučujućim utjecajem politike, političkih strategija i konkretnih političkih poteza. Stoga su to bile i promjene koje su politički bile poželjne i djelomice programirane, a zatim i politički iznuđene. No, treba dodati da to ne znači da je nedavni rat u prostorima Hrvatske bio u osnovi pravi vjerski rat. To samo znači da je oružani sraz dijametralno suprotstavljenih nacionalističkih političkih strategija u prostoru Hrvatske kao i u svim drugim ovdašnjim prostorima mijenjao, pa čak je i neizbježno morao mijenjati konfesionalnu mapu tih prostora.

KLJUČNA SASTAVNICA SLUŽBENE KULTURE

Kakve promjene u tim novim konfesionalnim okvirima obilježavaju religijsku situaciju suvremenog hrvatskog društva?

- Na to bih pitanje odgovorio, naglašavajući da religijsku situaciju u Hrvatskoj danas ponajprije karakterizira važan makro-sistemski zaokret na razini društvenog realiteta. I to zaokret od prijašnje prevage procesa sustavne sekularizacije društva i društvenog života u dvostrukom smislu, ali u oba slučaja sistemski institucionalno inicirana i svjesno poduprta. I to, prvo, sekularizacije u smislu procesa u kojem se religija kao teizam s važnim javnim funkcijama i s značajnom ulogom u društvenom sistemu pretvara u teizam bez ikakvih javnih funkcija i bez ikakve legitimne uloge u društvenom sistemu. A to znači da desekularizacija društva i društvenog života predstavlja obratan proces od sekularizacije u kojem, dakle, religija ponovno postaje teizam s djelatnim važnim javnim funkcijama i s izrazito povećanom i sve značajnijom legitimnom ulogom u društvenom sistemu i u kontekstu sistemskih institucionalnih aranžman I, drugo, sekularizacija znači isto tako proces u kojem se sve više pojedinaca odvaja od religije i čijem sveukupnom životnom obzoru i ponašanju religija i religijsko imaju sve manje značenje, te se najveći dio životnih odluka donosi bez religije. Desekularizacija pak društva u tom pogledu značila bi suprotan proces u kojem se sve više pojedinca vezuje za religiju i religijske institucije i u čijim životima religija i religijsko sve više postaje važan sastojak njihovog života i utječe na njihov način mišljenja i ponašanja. A upravo bi to u posljednje vrijeme karakteriziralo religijsku situaciju u Hrvatskoj. To jest, ponovni dramatičan ulazak religije i religijskih institucija u sferu javnog života i pretvaranje religije u ključnu sastavnicu službene kulture i službene simbolike uglavnom pod krinkom neuklonivog i općeobvezatnog sastojka nacionalne kulture i nacionalnog identiteta kao i pretvaranja religijskih institucija u institucije vladajućeg društvenog sistema s važnim društveno normalizacijskim i politički legitimacijskim, mobilizacijskim i integracijskim funkcijama.

Kako se to očituje u odnosu religije i religijskih institucija i društva i njegovih institucija?

- To postaje vidljivo na dva načina. Prvo, u temeljitoj promjeni društvene pozicije religije i religijskih institucija u odnosu na vladajući društveni sistem. To je obrat između prijašnje izvan-sistemske i djelomice protu-sistemske pozicije, potisnute u sferu nejavnog "podzemnog" ili "prizemnog" društva u sada unutar – sistemsku poziciju u sferi javnog i službenog društva djelomice s pretenzijama na u osnovi nad-sistemsku poziciju. To se devedesetih godina prigodno i simboličko manifestiralo i u obliku suvremene varijante starog saveza "između trona i oltara" (Tuđman-Kuharić). Drugo, ta promjena se očituje i izrazito reduciranim razmjerima radikalno profane i posvjetovljene, ateističke i agnostičke komponente u društvenom životu Hrvatske. Naravno, osobitost Hrvatske nije u tome što su u njoj događaju ti i takvi procesi. Oni su po pravilu na djelu i drugdje i ponajprije u mnogim drugim tranzicijskim postsocijalističkim zemljama.

OD REKATOLIZACIJE POLITIKE DO REKATOLIZACIJE DRUŠTVA

U čemu su neke glavne razlike ili sličnosti Hrvatske s drugim tranzicijskim zemljama?

- Ono po čemu se Hrvatska razlikuje od nekih drugih tranzicijskih zemalja nalazi se prije svega u razmjerima, intenzitetu i učincima desekularizacijskih procesa. Stoga, kako pokazuju rezultati nekih iskustvenih istraživanja Hrvatska uz Latviju i Poljsku stoji na vrhu europskih tranzicijskih zemalja po učincima tih procesa koji se mogu nazvati terminom očite rekatolizacije tih društva, njihovog društvenog sistema, njihove službene kulture i općenito društvenog života u tim zemljama. U tom pogledu, Hrvatska kao da stoji na samom vrhu liste onih tranzicijskih postsocijalističkih zemalja koje su bile po tradiciji izrazito katoličke. To znači da bi se u tom smislu

moglo uvjetno ustvrditi da je današnja Hrvatska po nekim pokazateljima uistinu jedna od najkatoličkijih suvremenih katoličkih europskih društava. Na sličan način to bi se isto moglo ustvrditi ako se uzme u obzir svojevrsni zaokret u europskom katoličanstvu za papinstva Karola Wojtyła a koji su zaokret neki poznati sociolozi religije prepoznali i opisali kao zaokret od koncilске strategije *aggiornamenta* – podanašnja - katoličanstva ka strategiji reevangelizacije Europe i od dijaloškog otvaranja crkve i s ateistima (*pro non credentibus*) do praktičkog zatvaranje takvog dijaloga, proglašujući svaki svjetovni humanizam načelno i izravno za antihumanizam. Da bi se pri tome sačuvala dužna mjera trezvenosti treba se samo prisjetiti činjenice da bi po istim ili sličnim pokazateljima i kriterijima današnja Srbija bila najpravoslavija europska pravoslavna zemlja, ili pak država u kojoj je došlo do veoma intenzivne reortodoksizacije društva i društvenog života, pri čemu je ta reortodoksizacija išla gotovo istim putem kao i rekatolizacija društva u Hrvatskoj, to jest od reortodoksizacije srpske politike i to prije svega srpske državne politike, ka reortodoksizaciji društva i društvenog života. U Hrvatskoj je to išlo u znaku rekatolicizacije politike i to državne politike ka rekatolizaciji društva.

No, zanimljivo je spomenuti da postoje ne samo sličnosti nego i veoma znakovite razlike između onog što karakterizira religijsku situaciju u Hrvatskoj i nekim drugim zemljama u postsocijalističkoj tranziciji. Prva razlika je u tome što je ponegdje došlo na temelju usporedbe podataka iz dva posljednja popisa stanovništva do obrata u trendu ubrzanog porasta broja pojedinaca koji se počinju izjašnjavati kao vjernici i pripadnici neke konfesije, ponajčešće katoličke. Obrat u tom trendu "povratka vjeri svojih predaka" primjerice se manifestirao u Sloveniji i u Češkoj. U tim zemljama je ne samo da je po podacima iz najnovijih popisa stanovništva i po nalazima iskustvenih istraživanja zaustavljen porast udjela ukupnoj populacije onih koji se sami prepoznaju kao vjernici i katolici, te se sada pokazuje i stanovit pad njihovog udjela, nego udio u ukupnom pučanstvu onih koji se sami prepoznaju kao osobe bez konfesije pokazuje stanovit porast, ponešto izrazitiji u Češkoj nego u Sloveniji.

NACIONALISTIČKI KLJUČ INSTRUMENTALIZACIJE RELIGIJE

U kojoj mjeri je ta religijska obnova ili novi zamah religioznosti prvenstveno vjerski motiviran, a koliko i kako na to utjecale političke, povijesne i socijalne okolnosti nedavnih zbivanja na našim područjima?

- Već prije izneseno sugerira moj odgovor na pitanja o dubljim korijenima masovnog povratka vjeri i prodora vjere i religijskih institucija u javnu sferu koji su se tako snažno izrazili u Hrvatskoj. Općenito govoreći ono što se dogodilo u Hrvatskoj i drugdje uzimam prije svega kao novo svjedočanstvo u prilog poznate teze da «religija ne živi od neba nego od zemlje». A to znači da te religijske promjene treba daleko više promatrati kao promjene koje su uvjetovane važnim posve ovozemaljskim povijesnim, društvenim, političkim, kulturnim kontekstom nego kao posljedice čisto religijskih gibanja, motiviranih i onostrano uvjetovanih autonomnim oscilacijama u kredibilitetu religijskih vjerovanja, uzetih kao *causa sui*. U tom pogledu su veoma znakovite razlike od trenda koji dominira u religijskim promjenama u tranzicijskoj Sloveniji i u Češkoj. Čini se veoma plauzibilnim korijene tih razlika potražiti ne u nekoj navodno iskonskoj većoj religioznosti Hrvata od Slovenaca ili Čeha nego u dominantnoj politici. I to ponajprije u razlici između prevage nacionalizma, te intenziteta i radikalizma nacionalističke politike u tranzicijskoj Hrvatskoj i tranzicijskoj Republici Češkoj. Zapravo iza tih razlika stoji činjenica da se u Hrvatskoj u devedesetim godinama dogodila daleko izrazitija politička instrumentalizacija religije u nacionalističkom ključu usporedno s izrazitom religijskom instrumentalizacijom politike. A to znači da je vladajući hrvatski nacionalizam jačao svoje političke pozicije političkom instrumentalizacijom hrvatskog katoličanstva. dok je katoličanstvo u Hrvata dodatno prosperiralo religijskom instrumentalizacijom hrvatske politike. Stoga se čini unaprijed promašenim svaki pokušaj da se previdi ili minimalizira, odnosno zanemari činjenica da je bila na djelu u Hrvatskoj daleko izrazitija tendencija politizacije religije, ali i religizacije hrvatske politike na općoj pozadini izrazite politizacije kulture, te prije svega politizacije postojećih kulturnih razlika uz njihovu sustavnu hostilizaciju nego primjerice u Češkoj.

Znakovita bi bila usporedna analiza razlika i sličnosti u trendovima koji danas dominiraju na religijskoj sceni u zemljama zapadne Europe i onim koji su na djelu u današnjoj Hrvatskoj, ali to bi mogla biti tema nekog drugog razgovora.

Goran Vežić

Hrvatski premijer Ivo Sanader je početkom siječnja za pravoslavni Božić po treći put zaredom, na prijemu Srpskog narodnog vijeća, poručio "Hristos se rodi!". Ovaj put je to Sanader napravio u društvu bivšeg premijera i šefa opozicije Ivica Račana tako da se i prvi put na taj način snažno poručilo da hrvatska većina, bez obzira na trenutni odnos političkih snaga, priznaje srpsku, i nacionalnu i vjersku, manjinu kao punopravni dio društva.

Politika se sastoji i od gesta i u tom smislu su božićna nazdravičarstva dobrodošla. No, politiku više od gesta čine djela. A od zagrebačkih lijepih riječi do provincije malo toga ostane u djelima...

Sanaderove geste, poput čestitanja pravoslavnog božića ili lomjenja pogače u srpskim selima u Ravnim kotarima, su dobrodošle kaže vijećnik zadarske županije i šef psihijatrijske klinike u zadarskoj bolnici dr. Ante Gilić, ali one sigurno dovode i do raslojavanja unutar izbornog korpusa vladajuće Hrvatske demokratske zajednice.

AKO SE SANADER MIRI - NE ZNAČI DA SU ZA TO I SVI NJEGOVI BIRAČI

"Sanader je kao intelektualac i kao političar s državničkim aspiracijama, s aspiracijama da utječe na procese je razumio da te geste treba napraviti. I sigurno je on dio ljudi osvijestio. One koji kažu kad predsjednik moje stranke ili vlade za koju sam ja glasovao može napraviti takav gest - očekuje se i do mene nešto u tom smislu. Jasno dio se protivi takvim činima i svjedoci smo incidenata u kojima zadržani desničari imaju poruku: Ako se Sanader miri - ja se nikad neću pomiriti."

Hrvatska politika i katolička crkva u Hrvatskoj su slične - dok njihovi vrhovi poput predsjednika ili premijera, odnosno kardinala i nadbiskupa, deklarativno zagovaraju uspostavljanje komunikacija i suradnje između većinskog i manjinskog naroda, većinske i manjinskih vjerskih zajednica, do tad se takove inicijative tope na nižim razinama.

"Kod dijela župnika, barem po informacijama koje imam, postoje uvijek nekakve dvoznačne poruke, negdje sa oltara, a negdje u komunikaciji nakon oltara, i to je ono što dio ljudi malo zbunjuje. Mislim da bi se crkva, i jedna i druga, a u ovom slučaju apeliram više na katoličku jer je značajnija, jača i ima veću ulogu, trebale daleko više angažirati u procesu pomirenja i razumijevanja", kaže dr. Ante Gilić.

UZZBUNJENI DUHOVI PROTIV GRADNJE

Ilustrativan je primjer iz Imotske krajine. Tamo su se tijekom siječnja uzburkali duhovi, odnosno dužnosnici lokalnih vlasti i predstavnici veteranskih udruga zato što Pravoslavna crkva namjerava u zaseoku Crnogorci, u općini Podbablje, sagraditi pravoslavni manastir u sklopu crkve Svetog Oca Vasilija.

Imotski protojerej Đorđe Knežević imao je krajem mjeseca sastanak s predstavnicima lokalnih vlasti i veteranskih udruga na kojem mu nije bilo baš ugodno.

Svjetovalne vlasti su ga napale zbog eventualne gradnje manastira dok su crkvene, katoličke, vlasti čitav problem - prešutjele.

Za gradnju manastira postoji lokacijska dozvola, ali predsjednik Općine Podbablje Tonči Vuksan za sprečavanje gradnje manastira navodi izvanurbanističke razloge: "Neprihvatljivo je da se gradi jedan takav objekt za vrlo mali broj vjernika pravoslavne vjere, koji na području naše općine iznosi negdje oko 200, a na području bivše općine Imotski, sada ih ima možda 2-3 posto".

Brojke su skoro pa točne, ali one ne mogu biti argument i ne može se iz njih proizvoljno izvlačiti, ili ne izvlačiti, nečije pravo. Protojerej Đorđe Knežević kaže da u Imotskoj Krajini ima 170 srpskih kuća, a da ih je prije rata bilo dvostruko više: "Kuće su popaljene i ljudi su protjerani. Taj manastir, koji gradimo, je baš u pravoslavnom mjestu, Crnogorcima, u šumi, znači nikome ne bi trebao smetati, ali smeta...", kaže protojerej Đorđe Knežević navodeći da bi taj manastir u stvari bio dogradnja postojeće crkve od nekoliko prostorija i da bi u njemu živjela dva monaha.

PROBLEM ZA VIŠE INSTANCI

Da to ne bi bilo veliko zdanje, slaže se i Tonči Vuksan te dodaje da se sve događa za svježih rana, nakon Domovinskog rata u kojem je iz Imotske krajine poginulo 130 ljudi, a 400 ih je

ranjeno. "Ljudi koji su ranjeni shvaćaju to kao osobnu provokaciju", kaže načelnik općine Podbablje.

"Ja znam da su ti momci poginuli, ali su poginuli za svoj ideal, za svoju Hrvatsku. Dobili su Hrvatsku, demokratsku, koja mora da bude demokratska, da ide naprijed u Evropi, a i mi kao nacionalna manjina moramo da idemo sa njima u suživot. Ali, ovdje nema tog suživota..."

Tonči Vuksan tvrdi da suživot postoji. "Žitelji pravoslavne vjere normalno funkcioniraju, idu na posao, nema uznemiravanja, nema narušavanja javnog reda i mira. Naravno, osim pojedinaca koji nemaju veze sa nacionalnim odnosima. Njima se obnavljaju sve porušene kuće posebno u općini Podbablje. Mišljenja braniteljskih udruga i pojedinaca je da bi se taj suživot vjerojatno poremetio gradnjom jednog ovakvog objekta.»

Protojerej Đorđe Knežević se uzaludno poziva na sporazume koje je Srpska pravoslavna crkva potpisala sa državom. Kako je u ovom slučaju nijema Katolička crkva - nijema je i država. Tonči Vuksan se slaže da se reakcija lokalnih vlasti i veterana kosi s državnim politikom: "Ja znam da hrvatska Vlada pravi put za Evropu i da će ovo sigurno biti jedan negativan poen za njenu politiku na tom putu", kaže.

Ovaj problem je nadrastao i Crnogorce i Podbablje i Imotski - i toga su, za sada, svjesni jedino neki u Imotskoj krajini. Imotski protojerej Đorđe Knežević ga adresira višim instancama: "Ja znam kada bih digao jedan kamen gore da bi ga odmah minirali, tako su mi obećali. Ja ne želim uopće da idem dalje da tražim taj manastir. Neka ga traže više institucije, neka traži naš vladika, episkop koji će da se obrati državi na nivou njihovom, koji i doliči."

EKUMENIZAM SAMO NA RIJEČIMA - NI U GLAVAMA NI U SRCIMA

Cinici bi imotskog protojereja lako utješili: Ako se tamo ne gradi - barem se ne ruši i ne tuče. Takvi slučajevi - kad su u pitanju pravoslavne bogomolje i svećenici - zabilježeni su lani u nekoliko navrata. U travnju su u Zagrebu pred sam Vaskrs 14-godišnjeg R.Z., pomagača pri bogoslužju u pravoslavnoj crkvi, napadači u šumi skinuli ga golog i prebili. Istog mjeseca u Kninu po treći put u godinu dana provaljeno u crkvu Pokrova Svete Bogorodice koja je, usput rečeno, stalno išarana fašističkim simbolima. U rujnu je grupa mladića preskočila ogradu dvorišta srpske pravoslavne eparhije u Šibeniku uz pogrdne uzvike pokušavajući demolirati predmete u dvorištu i nasilno otvoriti vrata i prozore zgrade.

U listopadu je u Kistanjama grupa mlađih muškaraca vrijeđala mlade bogoslove iz manastira Krka. U studenom je u Drnišu grupa mladića kamenovala pravoslavnu crkvu Uspenje Presvete Bogorodice i vrijeđala svećenika...

Za učestale napade na srpske institucije u Hrvatskoj, pa i na institucije Srpske pravoslavne crkve, splitski sociolog i katolički svećenik don Ivan Grubišić ne misli da su plod nekakvom organiziranog djelovanja, nego smatra da se radi o recidivima nedavne prošlosti. "Ja mislim da se više radi o recidivima i o jednom mentalnom sklopu isključivosti, koji od vremena do vremena eskalira, ali ne mislim kao organizirana akcija, nego kao spontane reakcije određenih krugova. Jer, očito je da neki se ne mire s tim da bi tu stranicu rata trebalo zaboraviti, što kaže predsjednik Mesić, i otvoriti stranicu mira. Nažalost, u određenim segmentima društva je još uvijek jak taj antagonizam i određena mržnja, naprosto, prema drugima. To sada mogu biti Srbi, sutra mogu biti muslimani ili neki drugi... Nažalost, na toj podjeli "naši - drugi" temelji se jedan veliki diskurs u našem društvenom životu. Ne može se za službenu politiku reći da je isključiva, ona pokušava ići k određenoj solidarnosti, ali recidivi u određenim političkim krugovima, nažalost, ostaju. Govori se o toleranciji ali praksa nam je, kao i u pravnoj dimenziji, drugačija od načelnih stavova", rekao nam je don Ivan Grubišić.

Don Ivan smatra da je crkva kojoj pripada nedovoljno glasna u osudi napada na Srpsku pravoslavnu crkvu. "Ona se načelno izjašnjava, koliko joj je potrebno za jedne diplomatske odnose. Ali, to uvijek moramo razlikovati, tu verbalnu razinu govora od stvarnog stanja. Jer, recimo, i u crkvi se ponovo govori u dijalogu, ali dijaloga zapravo nema. Ekumenizma još u glavama nema, ima na riječima, ali u glavama ne. Nema ga ni u srcu, jer to se stvarno još uvijek iskreno ne želi", kaže don Ivan Grubišić, župnik župe sv.Roka u Splitu.

III Srbija i Crna Gora

1. Nekoliko različitih pogleda na stvarnost

KLERIKALIZAM U SRBIJI

Miroslav Keveždi

Ustav Srbije iz 1990. godine članom 41. određuje da su verske zajednice odvojene od države i slobodne u vršenju verskih poslova i verskih obreda. Posle decenija potisnutosti u hramove, verske zajednice i njihovi predstavnici danas su sve prisutniji u javnosti. Istovremeno, političke predstavnike sve češće vidimo pri oltaru, tako da granica odvojenosti države i verskih zajednica, proklamovana Ustavom, postaje diskutabilna, a pitanje: koja je prava mera prisutnosti i učešća verskih zajednica u javnom i političkom životu Srbije - sasvim legitimno.

DA LI JE SRBIJA "CRKVENA" DRŽAVA?

Uobičajeno se postupak kojim Crkva dolazi do premoći u Državi na političkom i kulturnom planu naziva klerikalizacijom. Da li je taj postupak prisutan danas u Srbiji, pitali smo istoričara dr Slobodana G. Markovića:

Pojačanog uticaja Crkve (a mislimo, pre svih, na Srpsku pravoslavnu crkvu) - nesumnjivo ima, ako poredite stanje sa 60-tim, 70-tim godinama kada se zapravo Crkva nije pojavljivala ni u novinama, ni u javnim glasilima. Crkva se kod nas tek od sredine 80-tih godina uopšte legitimisala u smislu da može da se pojavi u dnevniku Radio Televizije Beograd, da neko može da čestita Uskrs ili Božić – to se pojavilo tek sredinom 80-tih, pa su onda polako, polako taj njen uticaj i prisutnost rasli.

Ali kada pogledate realno, sve je to daleko od klerikalizacije, jer klerikalizam znači vladavinu crkve nad državom, a to je zaista kod nas potpuno daleko od političke stvarnosti. Vi ne vidite tu najosnovniju stvar - da se neko poziva na Boga, recimo, što bi bilo normalno. Normalno je da vernik smatra, naročito jedan duboki vernik, da sve što se dešava u svetu proizilazi iz Boga i da bez božije blagodati ne može ništa da se uradi. Vi ne vidite da se ijedan političar kod nas na tako nešto pozvao.

Osim pozivanja na Boga, prema istoričaru Slobodanu Markoviću klerikalizacija kao uslove zahteva i da broj tzv. institucionalnih vernika znatno prelazi polovinu stanovništva, da postoji istorijska tradicija jakog klerikalnog duha i da Crkva, kao ustanova, poseduje dovoljno ekonomske i političke moći da se nametne državi kao jednak ili stariji partner. Prema njegovom mišljenju nijedan od ovih uslova u Srbiji nije ispunjen.

Istoričar dr Desimir Tošić, međutim, problem klerikalizma vidi donekle drugačije:

Mi ulazimo prvi put u takav jedan problem da se postavlja problem klerikalizma – da li će biti klerikalizma u Srbiji. Mladi istoričar Slobodan Marković smatra da mi nemamo uslova za klerikalni sistem. Pa, klerikalnog sistema, praktično, nema nigde, znate. Ali, mi uvek možemo da napravimo neko čudo i da napravimo klerikalni sistem *sui generis*, koji je samo naš, nacionalan, patriotski. To je sasvim moguće. Sad ćemo da vidimo kako će se to razvijati. Mi imamo da zahvalimo Bogu što episkopi nisu jedinstveni. Jer, vidi se da su i oni kao i svi ostali Srbi – ne mogu da se slože...

VERTIKALNI I HORIZONTALNI KLERIKALIZAM

Publicista Mirko Đorđević ovom problemu pristupa tako što razlikuje dve vrste klerikalizacije:

S jedne strane, klerikalizma u onom klasičnom, starom smislu iz istorije crkve nema. Dakle, tog vertikalnog klerikalizma nema, jer naša Crkva nema za to kapaciteta. Nijedan sveštenik nije izabran za narodnog poslanika u Skupštinu Srbije, nijedan vladika nije se kandidovao za predsednika Republike. Kako stvari idu, videćemo da li i neće...

Jedna druga vrsta klerikalizacije, koju ja nazivam horizontalnom klerikalizacijom, ne samo da postoji nego uzima do te mere maha da se upravo može govoriti o ozbiljnom, ne može biti ozbiljnijem, društvenom problemu. Crkvi je naime, da budem kratak i jasan, data uloga koja nije

njena prirodna uloga i ona se pojavljuje u ulozi isključivo političke snage. To je do te mere uzelo maha da je crkva postala politička snaga koja ima ulogu ideološkog arbitra i nema političara i nema političkog čina, od Skupštine do sednice najviših tela, gde se političari ne trude da Crkvu uvuku. Tu, dakle, treba biti precizan i jasan i to je društvena opasnost ogromnih razmera.

Te opasnosti svesna je i Crkva: i u njoj počinje da sazreva svest o tome da je to postala opasnost i po društvo, ali i po samu Crkvu. Vladika lipljanski Teodosije, koga je Sinod, inače, imenovao za neku vrstu "oficira za vezu" u pregovorima o konačnom statusu Kosova, kaže da je to glavna opasnost danas, da su se pomešale uloge Crkve i Države, i ako budemo ovako nastavili, citiram vladiku Teodosija, "... svet nas neće razumeti, ljudi nas neće prihvatiti, jer se kod nas u poslednje vreme ne zna šta je Crkva, a šta je Država".

Tu klerikalizaciju, koju ja zovem horizontalnom klerikalizacijom, forsiraju i neki delovi episkopata, ali u mnogo većoj meri političke strukture moći, kojima je ona potrebna kao ideološki oslonac za održanje na vlasti.

Oslanjanje političke elite na ideološku matricu, koja nije prvenstveno politička, već crkvena, mogla bi da predstavlja simptom krize političkih rešenja u Srbiji, ali i šire. Postavlja se pitanje: da li Crkvi takav pristup zaista odgovara, ili bi joj, možda ipak, bliže trebalo da bude sekularno načelo odvojenosti države i verskih zajednica. Istoričar Slobodan Marković to ovako ocenjuje:

Za crkvu je, u neku ruku, razdvojenost od države čak i povoljnija, zato što ako je jedna crkva državna crkva onda ona, naravno, može da ima u određenom smislu veći uticaj na državu, odnosno društvo. S druge strane, i država ima pravo da utiče na crkvu: finansijskom kontrolom, zatim ulaskom svojih predstavnika u izborne sabore za episkope, za patrijarha ... Država može da ima uticaj preko ministarstva za prosvetu i nizom drugih elemenata. Znači – čim država ima mogućnost da se na neki način uplete u poslove crkve, ona će to zaista i učiniti. Tako da je to jedan komplikovan proces koji treba da se posmatra sa obe strane. U svakom slučaju to nije proces koji je za crkvu povoljan. Čim se država meša u poslove crkve, tu će nesumnjivo nastati tenzije: ili će se crkva početi baviti politikantstvom, ili će država postati tiranin i raditi nad crkvom šta god želi.

Stručnjaci se slažu da klerikalizacije u klasičnom smislu danas u Srbiji nema. Međutim, u godinama kada se rešava problem statusa Kosova i opstanka zajedničke države Srbije i Crne Gore, evidentno je nastojanje da se u današnjoj Srbiji pronađe integrativni element za društveni sistem koji se raspada, kao i jak zajednički imenitelj za Srbe unutar i van granica Srbije. Ovaj homogenizacijski agens svakako je Srpska pravoslavna crkva i insistiranje na verskoj i nacionalnoj pripadnosti. Ukoliko je to tačno onda će Crkva i Država, tek utvrđivanjem širih društvenih okvira, dobiti priliku da svoje odnose postave na jasan, civilizovan način.

2. O pravnom regulisanju verskog područja u Srbiji

VERA BEZ ZAKONA

Miroslav Keveždi

Kad su nakon Drugog svetskog rata Ujedinjene nacije usvajale **Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima**, a Savet Evrope **Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda**, potvrđivale su svoju duboku veru u one osnovne slobode koje su temelj pravde i mira u svetu, a koje se najbolje održavaju stvarnom političkom demokratijom i poštovanjem ljudskih prava.

Srbija ulazi u sedmu godinu posle završetka ratnih dejstava na njenoj teritoriji. Neko bi mogao pomisliti da je to dovoljno vremena da se propita, shvati i prihvati naravoučenije koje je svet prepoznao još pre pet decenija. Međutim, kada u razmatranje uzmemo pravo na slobodu veroispovesti, kao jedno od osnovnih ljudskih prava, onda vidimo da Srbija ni danas nije dorasla svom članstvu u Savetu Evrope, pa tako ni članstvu u Evropskoj uniji, kojoj inače nominalno teži. Nedemokratsko i diskriminatorno postavljanje vlasti prema konfesionalnoj raznolikosti Srbije, uz privilegovanje pojedinih verskih zajednica, a još češće privilegovanje samo većinske Srpske pravoslavne crkve, pokazuje da Srbije tako, verovatno, nije dorasla ni pravdi i miru, koji su joj inače preko potrebni.

Pravo na slobodu veroispovesti u srpskom zakonodavstvu

Ustav Srbije iz 1990. godine posvećuje jedan član pravu na slobodu veroispovesti, navodeći da se jamči sloboda veroispovesti koja obuhvata slobodu verovanja, ispovedanja vere i vršenja verskih obreda, ne navodeći, na primer, da ovo ljudsko pravo uključuje i slobodu promene veroispovesti. S obzirom na to da međunarodni dokumenti, koje je država potpisala, imaju veću pravnu snagu od Ustava, a da ne postoji zakon koji bi bliže odredio ovo područje, članovi iz Univerzalne deklaracije i Evropske konvencije nadoknađuju ono što Ustav ne navodi, bar u teoriji.

Državna zajednica Srbija i Crna Gora, koja je nasledila Saveznu Republiku Jugoslaviju, postala je potpisnica Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda 2003., a ona je stupila na snagu 3. marta 2004. Vrednosti proklamovane u Konvenciji uvedene su u Ustavnu povelju Državne zajednice SCG, a ubrzo posle njenog kreiranja, savezni parlament je (28. februara 2003.), prihvatio Povelju o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama, kao integralni deo Ustavne povelje, potpuno je prilagodivši međunarodnim dokumentima. Tri godine posle njenog usvajanja Ustav Srbije još nije prilagođen Ustavnoj povelji SCG.

Ono što ne izostaje jeste pokušaj Vlade da zakonski, ipak, uredi versko područje, s obzirom na to da je Zakon o pravnom položaju verskih zajednica iz 1977. godine prestao da važi u martu 1993. godine na osnovu Zakona o prestanku važenja određenih zakona i drugih propisa, jer nije bio usklađen sa Ustavom Srbije iz 1990. godine.

Dug put do novog zakona

Godine 2004. Ministarstvo za vere Republike Srbije sačinilo je Prednacrt zakona o verskoj slobodi, crkvama, verskim zajednicama i verskim udruženjima. Prednacrt je upućen javnosti na razmatranje u julu te godine, a ocene, primedbe i predloge je Ministarstvu trebalo uputiti do 10. avgusta 2004. godine, kako bi se došlo do forme Nacrta zakona, koji će biti upućen Vladi Srbije na razmatranje, a zatim Skupštini na usvajanje. Zakon još nije usvojen, a u međuvremenu se ređaju njegovi prednacrti.

Ono što karakteriše sve verzije, do sada predočene javnosti, jeste izdvajanje sedam „tradicionalnih“ verskih zajednica, koje su stavljene u povlašćeniji položaj od ostalih. Jednim od stavova u Prednactru pokušava se uvođenje posebnog statusa za Srpsku pravoslavnu crkvu, njenim proglašavanjem za „prvu među jednakima“. U Povelji o ljudskim i manjinskim pravima, međutim, u članu 3. stoji da su svi pred zakonom jednaki i da svako ima pravo na jednaku zakonsku zaštitu, bez diskriminacije. S obzirom na to da je i sam ministar za vere Milan Radulović nedavno izjavio da u Srbiji postoji 183 registrovane verske zajednice, postavlja se pitanje: kako se pravno i faktičko diskriminisanje tolikih verskih zajednica slaže sa Ustavnom poveljom, pa tako i s međunarodnim dokumentima.

Pravo na slobodu veroispovesti u srpskoj praksi

Na činjenicu da u Prednactru zakona nije sve kako bi trebalo da bude, ukazivale su mnoge kritike upućene na pojedine njegove odredbe. Spor an je bio član kojim bi se sveštenicima dodelio imunitet ravan poslaničkom, pa odrednica da sveštenik ne može da odgovara zbog propovedi koju je održao, zatim arhaična i hrišćanska terminologija, kao i nejasno kategorizovanje verskih zajednica i diskriminatoran odnos prema „verskim udruženjima“. Međutim, ispostavilo se da problemi počinju da se gomilaju i u stvarnosti, a ministar ne pokazuje ni najmanju nameru da ih reši, već (forsiranjem svojeg diskriminatornog shvatanja uređenja verskog područja i modela zakona) samo doprinosi eskalaciji problema „na terenu“.

Prvi problem javio se kad Rumunska pravoslavna crkva nije uvrštena u sedam privilegovanih, koje mogu da organizuju veronauku u državnim školama. Kanonski neupitnog statusa, ali arbitrarno izbačena iz kataloga povlaštenih, ta verska zajednica veronauku propoveda polulegalno, iako u Vojvodini ima više od 34 hiljade Rumuna.

Drugi uočen problem nastao je u vezi s izgradnjom hramova pravoslavnih verskih zajednica, koje su kanonski problematičnog statusa. Tako je Crnogorska pravoslavna crkva najavila izgradnju hrama u vojvođanskom selu Lovčencu (opština Mali Iđoš), koje je većinski naseljeno Crnogorcima. Ispoštovana je kompletna procedura, podnet zahtev lokalnoj samoupravi i nadležnim državnim organima. Lokalna samouprava je pozitivno odgovorila na zahteve, a ministar za vere Milan Radulović pozvao lokalne vlasti da ne dozvole gradnju, tako da je Biljana Kovačević

Vučo (YUCOM) reagovala izjavom da se ministar stavio na stranu SPC, čime je ugrozio Ustav Srbije, koji propisuje ravnopravnost svih veroispovesti.

Makedonska pravoslavna crkva obezbedila je plac za izgradnju hrama u Novom Sadu. Predsednik Udruženja Makedonaca Vojvodine i Demokratske partije Makedonaca SCG Dragan Velkovski rekao je da izgradnja crkve još nije počela, da se ne bi pogoršali odnosi dvaju naroda. U opštini Plandište naredne godine biće završena gradnja hrama MPC, ali će on pripadati Srpskoj pravoslavnoj crkvi, jer projektna dokumentacija i drugi "papiri" ne mogu da budu izdati na ime Makedonske pravoslavne crkve.

Od (administrativnog) sputavanja, do (fizičkog) onemogućavanja

Istovremeno, norveška agencija „Forum 18“ izveštava o više od 100 napada u 2004. na verske zajednice, od katolika i muslimana, pa do Jehovinih svedoka, dok je od januara do maja 2005. godine registrovano 25 napada: **„Verske zajednice se žale na to da nadležni propuštaju da kazne počinioce. Incidenti variraju od napada na džamiju u Preševu ručnim raketnim bacačem, do grafita 'Smrt Adventistima' na zidovima adventističkog teološkog fakulteta u Beogradu“**^d

Ministar za vere zatražio je detaljnu informaciju o svim verskim incidentima, a posebno prema verskim manjinama: **„Tokom 2004. bilo je 82 slučaja povrede verskih poseda, od toga u 69 slučajeva pričinjena je šteta, a 13 su bili grafiti... U tih 69 slučajeva Hrišćanska adventistička crkva je oštećena u 13 slučajeva, SPC u 7, Katolička crkva u 7, Islamska verska zajednica u 8, Slovačka evangelička crkva u 2 i objekti verskih manjina u 34 slučaja.“**

Dok nepoznati (a ponekad i poznati, ali nekažnjeni) počinici nanose štetu „netradicionalnim“ verskim zajednicama, dotle Savez baptističkih crkava Srbije biva kažnjen pred Trgovinskim sudom u Beogradu uslovnom kaznom od 24 hiljade dinara zbog nepoštovanja Zakona o računovodstvu i reviziji. U obrazloženju presude navodi se da ta Crkva nije upisana u registar preduzeća i da nema poreski identifikacioni broj. Istovremeno, Zakonom o porezu na imovinu, sedam „tradicionalnih“ verskih zajednica biva oslobođeno od plaćanja poreza.

Selektivnost u pristupu ogleda se i u najnovijoj Vladinoj Uredbi kojom se uvodi doplatna poštanska marka za izgradnju Hrama Svetog Save u Beogradu. Novac od prodaje biće usmeren Svetom arhijerejskom sinodu SPC za završetak građevinskih radova na unutrašnjosti Hrama, a upotrebiće se prema programu koji donosi Sinod SPC, a na koji saglasnost daje Vlada Srbije.

Na kritike javnosti da je uvođenje doplatne poštanske marke za izgradnju hrama jedne od crkava u Srbiji (u ovom slučaju SPC) kršenje ljudskih prava, jer nisu svi u Srbiji pravoslavci, pa ni vernici uopšte, ministar se javno upitao: da li je, onda, i svojevremeno uvođenje doplatne poštanske marke za organizovanje Evropskog prvenstva vaterpolista u Beogradu bilo kršenje ljudskih prava neplivača, ili ljubitelja fudbala, ili onih koje sport uopšte ne interesuje?!

Kako odvojiti žito od kukolja?

Srbija je sada postala predmet kontrolnog mehanizma ustanovljenog Evropskom konvencijom – Evropskog suda za ljudska prava. Član 9 Evropske konvencije proklamuje slobodu veroispovesti. Prvi paragraf je identičan članu 18 Univerzalne deklaracije, a paragraf 2 određuje da **„Sloboda ispovedanja vere ili ubeđenja može biti podvrgnuta samo onim ograničenjima koja su propisana zakonom i neophodna u demokratskom društvu u interesu javne bezbednosti, radi zaštite javnog reda, zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.“** Član 10 štiti slobodu izražavanja, član 11 slobodu okupljanja i udruživanja, a član 14 zabranjuje diskriminaciju, uključujući i onu na verskoj osnovi.

Evidentno je da je pravno regulisanje područja verskih sloboda neophodno i da bi to trebalo učiniti što je pre moguće. Ono što se ne sme izgubiti iz vida je neophodnost da zakon koji reguliše to područje mora da bude u skladu s postojećim pravnim propisima, kako domaćim tako i međunarodnim (Povelja o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama, Ustav Republike Srbije, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda).

Ostaje da se nadamo da će pravnim regulisanjem tog područja prestati diskriminisanje verskih zajednica na državnom nivou i na nivou svakodnevnog života, jer više neće biti praznog prostora za arbitrarno odvajanje „žita“ od „kukolja“, pa tako ni za sukobe, netoleranciju i sve druge oblike necivilizovanog ponašanja.

IV English Summary

Usage and publishing of all articles from this newsletters, whole or in parts, is free provided citation of the source. Articles are written in their original language, and may be freely adapted to language standards of the community where they are published.

TOP STORY IN THIS ISSUE

RELIGION AND NEW SOCIAL REALITY

Religion, suppressed social force in former Yugoslavia, became one of the key elements of new social realities following transition processes marked by establishment of nationalist strategies and their conflict. Religious communities and their institutions become dominant and always more influential elements of public life. Is this new reality contributing to development of democracy and tolerance or is it pushing it out of modern currents of European development and modernization – the opinions are often divided. However, there is a general agreement that the power of religious institutions is one of the most important social elements. What is that power based on, how they use it, what is the relation between religious and social institutions, or church and politics and what consequences such relations have in functioning of these societies is the main feature of this issue.

I Bosnia and Herzegovina

1. Ethno-nationalism and clerics in post-Dayton BiH

NO ALTERNATIVE FOR SECULARISM

Dušan Babić

Advocating a secular state definitely does not mean the return to a state atheism and similar forms of political organisation. Simply, secularism with the elements of a French-tradition laity remains the most suitable formula for the specific constitution and constellation of BiH.

2.

TRANSITION POSITIONING

Mirsad Bajtarević

“Churches and religious communities in BiH are mainly occupied with their own issues; they are attempting to regain their long-ago confiscated property and maintain their organisation and functioning. Religions of this area, which, as a matter of fact, did a lot within the humanitarian activities of the charity organisations of Merhamet, Caritas and Dobrotvor, have failed to do the necessary to encourage more organised groups, but also individual believers to engage into the advocating of universal, general and global values. They are still talking only about the rights of their own religion and religious community members” – says Fra Marko Oršolić, adding that a positive influence would be stronger if everyone truly engaged and created non-governmental organisations fighting for human rights, women’s and children’s rights, and for the enhancement of human freedoms.

II Croatia

1. Interview with religion sociologist and Split University professor emeritus dr. Srđan Vrcan

RELIGIOUS CHANGES ARE CAUSED MORE BY POLITICS THEN RELIGION Stojan Obradovic

Religious situation of modern Croatian society is marked by two strong changes during the last decade. Unfortunately, the changes didn't come about as consequence of dominant religious and freely available options but were directly caused by politics. It means they were politically advantageous, partly directed and then caused by the politics. In Croatia during 90's (and almost identical situation happened in Serbia) there was extreme political instrumentation of the religion blowing the trumpets of radical nationalism, meaning that the ruling Croatian nationalism and Catholicism intertwined and strengthened each other what marked religious revival in Croatian society.

2. MONASTERY IS NOT ONLY A PLACE TO LIVE

Goran Vezic

Croatian politics and Catholic church are similar – although their elites such as president and prime minister or cardinal and bishops support establishment of communication and cooperation between majority and minority nations, majority and minority religious communities, such initiatives find themselves out of steam at lower levels. For example, in the region of Imotska krajina local authorities are opposed to construction of Orthodox monastery even though the state – which approved of the construction permit – is not.

III Serbia and Montenegro

1. CLERICALISM IN SERBIA

Miroslav Kevezdi

Clericalism means rule of church over state, which is far from political reality in Serbia. Rarely someone calls God, rarely someone believes like real believers do, that everything in this world originates from God. No politician accepts this.

Well, complete clericalization practically does not exist anywhere in the world. But we can always devise some wonder thing and to create our own national, patriotic clericalism.

Other form of clericalization, which some theorists call «horizontal clericalization», is gaining pace in Serbia and can be considered as a serious social issue – politicians allowed the church to become the ultimate political power with the role of supreme ideological arbitration.

Most of the experts agree that classical clericalization in Serbia today does not exist. But in these years when the Kosovo issue is resolving and survival of the joint state with Montenegro is questionable, there is a search for an integrative element of the failing social system. For Serbs, Serbian Orthodox church should be that factor.

2. BELIEF WITHOUT THE LAW

Miroslav Kevezdi

If the situation in Serbia can be evaluated looking at the religious rights (as one of basic human rights) it can be said that that Serbia is not up to standards of Council of Europe, and so not up to standards of EU.

Discriminate and undemocratic attitude of establishment towards multi-confessionalism (but with privileged status of Serbian Orthodox church) clearly demonstrates that Serbia is probably not mature enough for justice and peace which is so much needed.

During 2004 Serbian Ministry of religious issues made a draft of the Law on religious freedom, churches, and religious communities. After that amendments were made, but the law was never ratified.

Joint issue of all drafts was identification of seven “traditional” religious communities which have been put into favorable position. One of the paragraphs state that Serbian Orthodox church is “the first among equals” emphasizing its pole position.

We should hope that this important segment will be soon regulated, which should lead to discontinuation of discrimination at the state level and at the level of every day life.